

Indes Stina — Solleröns barmhärtiga samarit

Bondesamhällets sjukvård före vår tid bestod av ”kloka gummor”, läkekunniga kvinnor som kallades till sjukläger, barnafödslar, pestdrabbade gårdar och olycksfall. De utövade sin konst med tillhjälp av mystiska riter, åkallande av andar men också med dekokter från läkande örter, oftast av ursprung som bara de själva kände till och hemlighöll. Vår naturs tillgång på nyttiga växter med botande kraft var en erfarenhet som stammade från vår tidigaste tidsräkning men dock varit till gagn fram till vår tid.

Kunskapen om läkande örters inverkan på den sjuka organismen har påverkat vår sjukvård sedan urminnes tid. Men även sedan en fungerande sjukvårdsorganisation tillkom under 1800-talet fanns dunkla vrår av vårt land där det moderna synsättet inte trängde fram. De medicinska framstegen betraktades ofta med skepsis. Läkare fanns i de större tätorterna men den rena landsbygdens folk fick länge klara sina sjuka med sunt förnuft, gamla kunskaper och Guds försyn. Hygienens beydelse försumrades och det dröjde länge innan elementära hygieniska regler anammades. Det framgick även av länsläkarens inspektionsprotokoll så sent som 1861, där han fann att ”det endast med största vämjelse gick att inträda i stugorna på Sollerön”.

Solleröns första kommunanställda barnmorska var Skinnar Anna Jönsson från Utanmyra, som anställdes 5 juli 1896 sedan provinsialläkaren Sjödahl i skrivelse av den 28 juli 1895 anmodat kommunen att an-

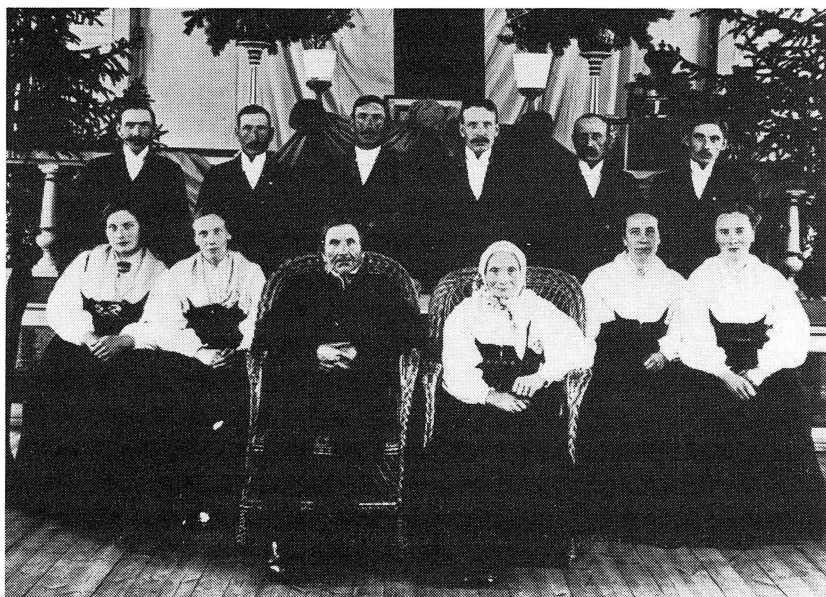
ställda sådan. Skinnar Anna var mera en sockenskötterska eftersom hon inte bara biträdde vid barnafödslar utan även fick ta sig an folk som var sjuka och utsatta för olycksfall m m, i stort sett de sysslor som tidigare de kloka gummorna anlidades för. Dessa kunniga kvinnor uppbådades när det var dags för barnafödslar och som då fick tjänstgöra som "ljoo-moon" som det kallades. Skinnar Anna utförde ett uppoffrande arbete på Sollerön vid sidan av sitt vardagliga arbete som bondhustru fram till år 1918, då hon som en av de första på Sollerön föll offer för spanska sjukan som då härjade.

Omkring första världskriget fick Skinnar Anna hjälp av en ung flicka från Utanmyra vid namn Hinders Kristina Andersson. Indes Stina kallades hon i dagligt tal. Hon hade visat en naturlig fallenhet för att hantera sjuka och visat varmt intresse för detta. Hon hade en tid tjänat som piga hos den stränge kyrkoherden J. A. Thunberg men började sedan hjälpa Skinnar Anna i hennes arbete bland barn och sjuka på ön.

Indes Stina var född i Hindersgården, Utanmyra, den 5 juni 1894, som det nionde barnet i en kull av tio syskon. Fadern Håll Anders Andersson hade gift sig till Hindersgården och därvid fått "särknamnet" Indes Andes.

Han var religiöst intresserad och tillhörde de s k "postilleläsarna". Han satt ofta försjunken i sin postilla vid skomakarbänken i stugan, halvhögt läsande för sig själv. Om de råkade befinna sig ute på åkrarna med något arbete när kyrkklockorna ringde till helgsmål, stannade han upp och knäppte händerna i andakt under ringningen. Nya sysslor fick inte påbörjas efter helgmålsringningen. Då var det sabbatsvila och denna regel höll han strängt på.

I den tiohövdade syskonskaran var Anders äldst, född 16 sept 1870. Han öppnade sedermera en affär i Utanmyra "Indesbudi". Därefter kom Olof, född 7 aug 1873, Nils den 24 febr 1876 och han flyttade sedan till Häradsarvet och etablerade sig som handelsman (Indes Nissbudi). I det treåriga intervallet kom så Mats den 8 maj 1879 och Anna född 20 dec 1882 och hon gifte sig sedermera med kyrkbåtsbyggaren Anders Bondesson i Utanmyra. Karl, som var född 13 dec 1885 flyttade vid vuxen ålder till Orsa. Karolina föddes 13 jan 1888 (Nelly Johnssons mor). Lars den 6 sept 1890, som vid 34 års ålder drunknade i Vinäsfjärden tillsammans med 7-årig son. Därefter Stina som ovan nämnts och sist i kullen var Emma, född 12 april 1897, gifte sig med "Lissln" och

Hela familjen samlad vid Håll Anders Andersson och Hinders Anna's guldbrylllopsdag som firades i Sollerö Missionshus år 1919. Brödraskaran stående fr v: Karl, Mats, Olof, Nils, Anders och Lars. Sittande fr v: Emma, Karolina, guldbrylllopsparet, Anna och Stina. Foto: Bond Johan Andersson.

flyttade till Gesunda.

Familjens bostad var en typisk timrad Solleröstuga. Storstugan upp-
tog "folotsängger" runt väggarna, där samtliga hade sina sovplatser.
Solleröstugorna var timrade med farstu och liten kammare i ena gaveln.
Dock hade stugan ett par extra stockvarv så att vinden kunde inredas
med en liten kallvind som kunde bebos under sommaren. Vid måltider-
na var det trångt vid bordet och någon fick alltid äta sin enkla kost vid
bänken invid öppna spisen. Arbetet med jordbruket var karlgöra och
Stina fick mestadels sköta kreaturen på gården tillsammans med yngsta
system Emma.

Redan som tonåring var Stina varmt kristen och intresserad av att
hjälpa andra människor. Det blev så att hon fick följa Skinnar Anna
och "ligg minn". Detta kom att bli avgörande för hela hennes framtid.
Hon lärde sig att ta hand om sjuka, hjälpa till vid födselar, omläggning-

ar, tandvärk m m. Bägge bodde i Utanmyra och Stina var nära till hands när hon kunde behövas och var alltid villigt beredd att ställa sig till förfogande.

Indes Stinas intresse resulterade i att hon sökte en kurs och blev elev på Mora lasarett 1920—22. Därefter gick hon på missionskolan i Stockholm för utbildning som församlingssystemer och praktiserade även på sjukhus.

1925 var det åter aktuellt att Sollerö socken skulle anställa en kommundiöterska. De flesta på ön kände till Indes Stinas goda handlag och helhjärtade insatser för de sjuka. Enligt obekräftade uppgifter anställdes Stina genom att hon kallades hem från Stockholm. Någon av de kluriga kommunalgubbarna hade räknat ut att det skulle bli billigare för kommunen om de anställde Indes Stina eftersom hon inte hade full kompetens. Hon hörsammade kallelsen och övergav storstaden och åkte hem till Sollerön och kända trakter. Sin tjänstgöring tillträdde hon på hösten 1925. Årslönen uppgick till 600 kronor, d v s 50 kronor i månaden.

De följande åren var Indes Stina i full verksamhet både på ön och ”väståtill”: Gesunda och Ryssa, samt även vid sjukdomsfall i fäbodarna. Cykeln var hennes vanliga färdmedel sommartid. Hennes gärning var mångskiftande, från barnafödslar till omläggning av sårskador, förfrysningar, tandvärk, svettkurer, öronspolningar, våtvarma omslag, feberkurer och mycket annat. Vanligt var också att hon kom för att ”vända ögon” och ta ut flisor och annat som fastnat. Vinterhalvåret bjöd på försämrade kommunikationer och sparken användes när föret medgav men ganska ofta blev hon hämtad med hästskjuts till sjukläger och andra förrättningar.

Vintern 1928 härjade en veritabel lunginflammationsepidemi på ön. Stina hade det extra besvärligt eftersom det var djup snö och sträng kyla. Det hände ofta att hon blev kvar vid den sjukes bädd under natten och ibland kunde ett sjukbesök vara i flera dagar innan krisen var över. En dag hade hon kallats till Bråmåbo. Det var ymnigt snöfall och när hon sedan skulle vidare till nästa sjukbesök, kunde hon inte ta sig däriifrån för all snö. Håll Olov Nilsson i Hållgården (Håll Karls far) betslade då en gammal häst som på grund av ålder inte kunde användas till skogskörslor. Indes Stina bodde i Bråmåbo en vecka och åkte med denna hästskjuts till andra sjuka i socknen.

Lunginflammationsfallen krävde tät tillsyn för uppsvettning och omläggning. Febernedsättande pulver måste ges och Indes Stina blev nattgäst i många gårdar. Det var inte alla som var fria från ohyra och Stina besvärades av loppor i de gårdar dessa fanns. En gång berättade hon att under en sådan övernattnig måste hon bädda på köksbordet för att klara natten.

Många besvärliga situationer kunde uppstå vintertid när kommunikationerna inte fungerade. Indes Stina sände Småsik Karl (Smock) på skidor från Bråmåbo till apoteket i Mora för att hämta mediciner och nödiga medikamenter. Oftast var det aspirinpulver som användes, förpackade i små dubbelvikta kuvert. Även "Äppmansdrupå" (Hoffmans droppar) användes i stor utsträckning. Det berättas från denna tid att doktor Helling i Mora beställde lintråd från Sollerön av Stina för operationer. Det var tunntvinnade lintrådar, två sådana tvinnades sedan samman till operationstråd. Huruvida de användes till invärtes operationer eller utvärtes sårskador var inte känt.

Folk kom ständigt till Hindersgården i Utanmyra för att söka bot. "Um ä va nå så djikk" kunde det bli en ständig ström av människor som kom för att bli kurerade. Bud sändes efter Indes Stina och hon blev

en slags räddande ängel för många i socknen. Till en början fanns endast ett fåtal telefoner i byn. Det var fiskodlingen och så affären, som hade nummer 12. Telefonstationen hos Lavas Hilda var stängd nattetid och då skickades bud till Stina. Dörren till Indesgården var alltid olåst, såväl dag som natt.

I synnerhet vintertid var det ett helt företag att komma iväg till Mora med sjuktransporter. Många drog sig för att kontakta läkare och i stället blev det så att de frågade Indes Stina. Hon gav råd, tröstade och botade dem hon kunde och ordnade så att de allvarligaste fallen kom under läkarvård. Hon blev till en auktoritet och närmast outhärlig för sockenborna. Hon ingav sådant förtroende hos de hjälpsökande, att det i många fall blev en blind tillit. Dunder Anders i Utanmyra hade råkat få blodförgiftning i ett ben och Stina hade ordnat så att han kom in på lasarettet. En dag berättade någon för honom att läkarna var nödsakade att amputera hans ben nästa dag. När bussägaren Anders Erlandsson kom upp på sin tur till lasarettet, frågade Dunder Anders honom om han inte kunde få tag i hans kläder. Erlandsson letade reda på kläderna, Dunder Anders klädde om och åkte med Erlandsson tillbaka till ön. Där sökte han upp Indes Stina, fick ett omslag och någon medicin. Dunder Anders blev bra i sitt ben och levde till sitt 103:e levnadsår. Han förlitade sig på att Indes Stinas omsorger skulle bota honom.

Det kunde inträffa att Indes Stina blev näst intill isolerad tillsammans med sina scharlakansfeberpatienter som krävde ständig tillsyn. Därför kunde hon bli kvar flera dagar i någon gård där hennes närvaro behövdes. Indes Stinas vita fladdrande förkläde syntes i de flesta byar under hennes ständiga cykelturer. Oavsett tidpunkt på dygnet kom hon cyklande, ofta sent på kvällarna. Hennes cykel var försedd med karbidlampan och det var inte alltid den tidens utrustning var tillförlitlig. Brännaren hade en oberäknelig förmåga att täppa igen. En gång fick hon inte fart på sin lampa utan cyklade hem i nattsvalt mörker. Gatubelysningen var gles i den mån den fanns. Det bar sig inte bättre än att hon i mörkret kolliderade med en gående person. Efter sammanstötningen, som dessbättre inte orsakade några skador, ursäktade hon sig och fick då till sin förskräckelse se att hon kolliderat med ingen mindre än fjälsman Mas Anders. Denne var dock en förstående man, både i och utom tjänsten, och han förstod till fullo hennes problem i sin brådskande humanitära utövning och sammanstötningen renderade henne inga påföljder.

Indes Stina visade öppenhet och medkänsla för alla människor i sin närhet. Detta gjorde att hon alltid var en välsedd gäst i gårdarna. En gång fick hon bud från Bråmåbo om en sjuk flicka. När hon hunnit fram och steg in i stugan såg hon en liten flicka som lekte på golvet. Hon frågade var den sjuka fanns men fick till svar att hon tillfrisknat men de tyckte, att "hon kunde komma och hälsa på ändå och få en kaffekopp". Av den anledningen hade de inte lämnat återbud. Händelsen visar med vilken glädje hennes besök mottogs. Hon levde helt efter sina kristna värderingar utan större yttre åthävor. Hon visade sin människokärlek genom sina gärningar.

Indes Stina cyklande på väg till sjukbesök någonstans på ön. Hennes vita förkläde var en vanlig syn på Sollerön under 1930-talet Foto: Bond Johan Andersson.

Indes Stina hade även lärt sig massage under sin tid på lasarettet. En massör vid namn Ekestolpe hade visat henne grunderna för denna behandling och hon omsatte kunskaperna på Sollerön. Det var många som kom till henne för att ”bi gnukådn”, bl a kommunalmännen Sarlass Gustav och Bond Lars. Indes Stina ställde alltid sig till förfogande trots att hon själv blivit felbehandlad efter en varbildning i handen och fått ett finger amputerat.

Under 1930-talet tjänstgjorde provinsialläkaren Håkan Spak i Mora distrikt där Sollerön ingick. Han var inte omtyckt på ön och det fanns många som misstrodde honom. Dr Spak var brysk till sättet och ofta oberäknelig och hätsk mot patienterna. Det var därför inte svårt att förstå att solleröborna var obenägna att kalla på honom annat än i yttersta nödfall. Exempel på hans sätt kan ges. Vid ett sjukbesök hos en svårt sjuk flicka i Rothagen ämnade han ge henne flytande medicin och kommanderade fram en dessertsked. Familjen levde under enkla förhållanden och hade ingen sådan sked i hushållet. När hufadern ängsligt påpekade att det kanske skulle gå bra med en knapp matsked, slog dr Spak till deras förskräckelse knytnäven i bordet och rytande förebrådde husfolket för ett sådant slarv. Hans förtroende förbättrades ingalunda av händelsen.

Dr Spak var med i hälsovårdsnämnden som sakkunnig vid inspektioner. Vid ett sådant tillfälle kom han till en stuga i Utanmyra tillsammans med Anders Holmer och Mås Anders. När de stod utanför dörren, vände sig dr Spak till nämndledamöterna, höll upp fingret och sade: ”jag håller en tia på att luftventilen är stängd”. Dr Spak stegade sedan in och utan ett ord till hälsning gick han fram till ventilsnöret och ryckte i detta, flinade åt nämnden och gick sedan ut igen utan att tilltala husfolket. Ingen hade dock antagit vadet med honom.

Situationen var bäddad för samarbetsvårigheter eftersom dr Spak kunde vara burdus mot såväl folk i bygden som underställd personal. Även samarbetet med Indes Stina gnisslade betänkligt, sannolikt utan hennes förskyllan.

Hösten 1934 fick Indes Stina till sin bestörtning läsa i tidningen att hon blivit anmäld av förste provinsialläkare Tidström i Falun för det att hon som icke kompetent sjuksköterska behandlat sjuka på Sollerön. Anmälan grundade sig på en skrivelse från dr Spak och denne stödde sig på ett par fall av blindtarmsinflammation, där Indes Stina påstods icke

ha tagit nödig kontakt med läkare. Tidningsartikeln gjorde Stina mycket ledsen och förtvivlad eftersom hon via pressen fick den första chockerande vetskapen om anmälan mot henne och utan att hon beretts möjlighet att bemöta uppgifterna med fakta. Hennes uppfattning var att det var en prestigebounden anmälan som hade sin orsak i dr Spaks dåliga kontakt med solleröborna.

Reaktionerna i socknen lät inte vänta på sig. En stark opinion till förmån för Indes Stinas sak väcktes snabbt. Kort efter artikelns publicering skrev kommunalnämndens ordförande Anders Holmer till Medicinalstyrelsen:

”Genom tidningarna har vi fått kännedom om att någon slags anmälan gjorts till styrelsen angående sjuksköterskan Hinders Kristina Anderssons tjänsteutövning inom Sollerö socken där hon är anställd, får jag härmed vördsamt anhålla om att handlingarna i ärendet remitteras till Sollerö kommun för yttrande innan beslut fattas.

Sollerö den 23 sept 1934

Anders Holmer

Kommunalnämnds ordf.”

I provinsialläkarens skrivelse mot Stina var det framför allt två fall som drogs fram som exempel på hennes underlåtenhet att ta kontakt med läkare och i stället behandla patienterna med kallt omslag som smärtlindring. På Sollerön engagerade sig också folkskollärarna Mats Larsson och Bror Moen samt kyrkoherde Ruben Daniels för Stinas sak. Skrivelser och yttranden författades och intyg togs fram med relaterade fakta om de berörda fallen. Asp Maria Andersson intygade att Indes Stina behandlat henne och ringt efter bil till lasarettet. Men hon hade även skött hennes kreatur under väntetiden samt följt med till lasarettet. Där opererades hon först efter hennes medgivande därför att läkarna var tveksamma beträffande symptomen. Lina Myhr intygade att Stina åkt till Björka fäbodan och där behandlat en blindtarmssjuk flicka samt ordnat med privat bilskjuts till Sollerön och även vidare till lasarettet i Mora, där flickan opererades nästa dag. Folkskolläraren Mats Larsson, som skjutsade flickan med sin bil, ansåg det ”synnerligen märkligt att en tjänsteläkare ansett sig böra till beivran anmäla ett sådant fall och ännu mera märkligt, att han före anmälans ingivande ej aktat nödigt införskaffa verkliga fakta i saken”.

För att ställa saken i rätt belysning fann solleröborna för gott att ge

exempel på dr Spaks dåliga omdöme genom ett intyg från Anders och Signe Danielsson och hans burdusa uppträdande vid dotterns allvarliga sjukdom. Vidare intygade droskbilägaren Lars Ållas om en febersjuk man som han skjutsat till dr Spak men som enbart ordinerades salva och något pulver. Därefter fick han åka hem igen. Indes Stina hade kontaktat läkaren och framfört farhågor att det kunde vara vatten i lungsäcken. Efter ett par dagar fick Ållas skjutsa mannen åter till lasarettet där han kort därefter avled av samma sjukdom som Stina befarat.

Indignationen i socknen över anmälan resulterade i en petitionsskrivelse till Medicinalstyrelsen. Där påtalades anmälarens bristande saktlighet samt framhölls Stinas goda vitsord och att hon ”med stor skicklighet, nit, omtanke och samvetsgrannhet fullgjort sina åligganden” och påtalade att hon ”åtnjuter hela befolkningens fulla förtroende och genom sin trogna uppoffrande gärning gjort sig förtjänt av allas tacksamhet”. Petitionen framhöll även att anmälan kunde betecknas ”såsom dikterad av trakasserilusta” samt ”å hela socknens vägnar tillbakavisa undertecknade med harm de beskyllningar, som riktats mot syster Stina. Hon har aldrig någonsin sagt sig bota blindtarmsåkommor med kylande omslag. Det är tämligen barnsligt att föra fram sådant och låta det bliva tidningssensationer. Vål kan hon ha använt is eller kylande omslag vid sin ’expektativa behandling’ tills andra åtgärder hunnit vidtagas. Men är detta så himmelskriande? Syster Stina har heller icke i sin ’vådliga läkarutövning’ laborerat med trolldom och signerier (uttalande av besvärjelser för att åkalla övernaturliga krafter/red. anm.) som en utomstående nästan kunde befara efter kommentarerna i pressen”.

Petitionen slutar: ”Vi anse oss icke stillatigande behöva åse, att en försvarslös kvinna, mot vars gärning ingen bärande anmärkning kan föras fram, sålunda antastas och utsätts för lidande och obehag. Med vad vi hava anfört hemställa vi vördsamt att anmälan mot syster Stina lämnas utan allt avseende.”

Sollerön den 15 dec 1934

Skrivelsen var undertecknad av 320 solleröbor.

Indes Stina fortsatte sin gärning på Sollerön. Hon var ingalunda oberörd av den uppståndelse som uppkommit kring hennes person. Hennes milda väsen gav dock inte uttryck för annat än att det var hennes arbete som var huvudsaken. Hon nämnde själv aldrig något om eventuella påföljder av anmälan och troligen ”självdog” alltsammans efter det att

fakta framkommit.

Officiellt slutade Indes Stina som anställd kommunköterska när landstinget år 1937 övertog huvudmannskapet för sjukvården. Man kan därmed inte påstå att Stina slutade med sin barmhärtighetsgärning på Sollerön. Hon anlidades fortlöpande när någon insjuknade — ”bäst att kalla på Indes Stina” blev nästan som ett talesätt. Hon hade ett så grundmurat förtroende på ön att hon anlidades flitigt trots att hon formellt slutat sin tjänst. Själv kallade hon sig aldrig för ”syster” utan hon nödje sig med att bli ”Indes Stina” med hela Solleröns befolkning.

År 1940 gifte hon sig med Svarf Anders Jönsson och bodde i 18 års tid i Svarvmåsgården i Utanmyra innan hon flyttade till fosterdottern Nelly Johnsson i Häradsarvet. Hon vistades hos Nelly fram till sin död den 21 september 1976, dagen efter det att hon fullgjort sin medborgerliga plikt vid valurnan efter sitt sedvanliga kyrkobesök. Indes Stina avled stilla vid 82 års ålder.

Hinders Kristina Anderssons personlighet präglades av ett fullkomligt människointresse. Hennes hjälpsamhet och omtänksamhet var allmänt omvittnad och hennes person utstrålade vänlighet, blidhet, varm kristenhet och medmänsklighet men där fanns även en stark handlingskraft när så erfordrades. Hon blev till ett begrepp på Sollerön och Indes Stina kan med fog betecknas som öns verkligt barmhärtiga samarit.

Helmer Nilsson